

Inkluzivní vzdělávání v českém školství, tradice, současnost, příležitosti, rizika

doc. Mgr. PaedDr. Jan Michalík, Ph.D.

Ústav speciálně pedagogických studií PdF UP

1 Právo na vzdělání – obecná část

„... já proboha, pane docente, nechci nic tak hrozného, já chci jenom to, aby náš Kuba chodil do školy u nás, tady na sídlišti, oni mi říkají, ať ho vozím do S., tj. vedle na vesnici, ale on vyrůstal tady, i do mateřské školy chodil s ostatními děckama... a proč teda já bych ho měla vozit...“ (závěr dopisu maminky chlapce z jižní Moravy, rok 2011)

Vzdělání dětí se zdravotním postižením je pro odborníka složitá otázka zahrnující tradice, pojetí, obsah a formy vzdělávacího systému, v níž mají své místo filozofie, pedagogika, právo, ekonomika, speciální pedagogika, ale i školská správa a úřady. Pro rodiče dítěte se zdravotním postižením je jeho vzdělávání úkolem neméně složitým. Bez nadsázky je možno říci, že český vzdělávací systém jako celek stále není připraven na bezproblémové přijetí „jiných“ dětí. Slovem jiných, které jsme záměrně dali do uvozovek, rozumíme děti, které se nějakým způsobem liší od „většiny“. Jakmile si však ještě jednou přečteme větu předcházející, zjistíme bez velké námahy, že je v ní obsaženo několik problémů.

Tím základním zůstává – kdo je ještě většina a kde už nastává „jinakost“? Záleží vždy na době, místě, čase a na úhlu pohledu. Pro někoho v dávné historii (pro jiného však nedávno) nemohly navštěvovat školu s bílými žáky děti černochů, později už zase jiné děti (židovské) nemohly navštěvovat žádnou školu, ještě někde jinde a někdy jindy nemohli do školy chodit chlapci a dívky dohromady (prý to bylo nemravné). Uvedené příklady segregačního vzdělávání (a samozřejmě nejen vzdělávání) už dnes většina rozumných lidí považuje za překonané, škodlivé, nemístné a jednoduše protiprávní.

Z „klasických“ diskriminačních vzorců vzdělávání určitých skupin do dnešních časů zůstala právě skupina dětí se zdravotním postižením. Pro jejich vzdělávání je stále, i řadou odborníků, požadováno vyčlenění do samostatných škol. Nic na tom nemění fakt, že toto vyčleňování je právě zastánci tohoto způsobu vzdělávání považováno za prospěšné, výhodné a potřebné pro tyto děti. Hned v úvodu této kapitoly si proto uveďme základní problém či otázku, jimž bude věnována pozornost, a tím je řešení vzdělávací situace dětí s postižením obecně a řešení vzdělávací cesty každého jednotlivého dítěte.

Jakkoliv se zdá, že se jedné o dvě strany téže mince, není tomu tak. Uvedeme si klasický příklad:

„Maminka, říkejme jí paní Hana, přijela v roce 2007 ze zahraniční stáže v Nizozemí. Doslova nadšená přístupem tamní společnosti ke „slabším“ lidem, jak to sama nazvala. Mimo jiné navštívili i školu nedaleko města Groningen. Školu, do níž chodilo „skoro dvacet“, jak spočítala, dětí s nějakým postižením. Děti na vozíku, děti s Downovým syndromem, děti téměř nevidomé, a dokonce snad i děti neslyšící. Ve škole se jí tak zalíbilo, že už nikam jinam nechodila a původní program jejich stáže (waldorfská pedagogika) vcelku opustila. Týden ve škole ji tak nadchnul, že se rozhodla svou dcerku s Downovým syndromem „integrovat“. Začala shánět informace, zajímala se o školy v okolí. Bydlela ve „středně velkém městě na východě Čech“. Navštívila postupně sedm škol a všude slyšela v různých obměnách to samé: tak to ne, to, víte, my..., samozřejmě, nic proti dceruše nemáme..., ale my bychom jí nemohli pomoci, ne že bychom nechtěli, my nemůžeme..., nemáme podmínky..., takové děti potřebují speciální péči..., na to my nejsme zařízeni..., v H. je docela velká škola pro TAKOVÉ děti..., prostě...myslíme..., tam jí bude lépe“.

Jedna z těchto sedmi škol byla škola spádová. Lišil se nějak slovní vodopád jejího ředitele? Nelišil. Naprosto nic nezmínil o své zákonné povinnosti dívku do školy přijmout, nic nezmínil o tom, co všechno

Studijní text k projektu

„Zvyšování kompetencí v rámci přípravy pedagogických pracovníků na UP“

je povinen zařídit (a už vůbec nic o tom, že jsou ve škole rádi, protože každé dítě je stejné, i když je tak trochu jiné..., je to hlavně dítě, že, a my jsme tady, jako učitelé, od toho, abychom dítěti pomohli). Tak nic takového paní Hana neslyšela, ale zato uslyšela obranu rafinovanější. S vážnou tváří ji ředitel sděloval: „My, nakonec..., my bychom ji museli vzít, že..., ale víte, rodiče ostatních dětí by byli proti, s tím moc nadělat nemůžu a vaše holčička – nevěděl jméno – prostě by jí mohli ostatní žáci něco udělat. Výsledek stejný: „V městě H. je taková škola pro takové děti.“ Tečka. Nadšená paní Hana (univerzitní diplom ze sociologie, doplňkové studium pedagogiky) si vše promyslela a odjela do školy ve městě H. Žádná tragédie, nutno dodat, nenastala. Malá Jitka je ve škole spokojená. Rodiče ji vozí. Není to daleko. Asi třináct kilometrů.

Většinu z nás napadne jediné. Proč? Proč je v České republice i v roce 2013 situace taková, jaká je?

1.1 SOUČASNÉ POJETÍ VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM (OD ROKU 2006)

Od prvního ledna roku 2006 platí „nový“ právní předpis, zákon č. 561/2005 Sb., který je základním rámcem, který řídí a upravuje činnost českého školství – tedy škol mateřských, základních, středních a vyšších odborných (vysoké školy mají samostatný zákon).

Podrobně popisují právní a faktickou úpravu vzdělávání dětí se zdravotním postižením, zejména z pohledu práv rodičů a samotných dětí v publikaci Rodič a dítě se zdravotním postižením na základní škole. V této části uvádím další výklad, zkušenosti, nejasnosti a jejich řešení, kterých jsme svědky v posledních letech. Cílem je přiblížit rodičům právní a faktickou situaci i na příkladech a situacích rodičů a dětí, kteří se pro (integrované) vzdělávání rozhodovali v nedávné době či před takovým rozhodnutím stojí v současnosti.

Účelem této knihy je zejména podpora rodičů dětí se zdravotním postižením při jejich rozhodování o volbě vzdělávací cesty dítěte. Proto nyní uvádíme několik základních pravidel, která přinášejí koncentrovaný pohled na situaci (právní, organizační, systémovou) v současném základním vzdělávání ve vztahu k žákům se zdravotním postižením:

1) **Za volbu vzdělávací cesty (rozhodnutí, zda navštěvovat běžnou či speciální školu) je odpovědný rodič dítěte se zdravotním postižením.**

Jedná se o důležité pravidlo, které je rodiči, ale i školami (ředitelé a učitelé) nedostatečně vnímáno. V praxi se často objevují názory: „no ano, je to pravda, ale když ta škola nemůže – nechce – neumí...“. A rodiče se často toto své právo zdráhají využít. Zejména tam, kde cítí, že jejich dítěti by nebylo dobře. Ať se tento pocit váže ke vzdělávací nebo vztahové atmosféře na dané škole. Na podzim 2012 mi v rámci semináře na fakultě jedna studentka dálkové formy studia, učitelka základní školy, doslova řekla: „To je strašné, ti rodiče tomu ale přece vůbec nerozumí, tak na jedné straně tady máme odborníky, poradny a já nevím koho, a nakonec oni mají mít to právo? Přece by se měl přijmout zákon, který by jim to zamezil.“ Teprve v následujícím rozboru se nám podařilo dohledat kořeny tohoto přístupu. Ne vždy se jedná ze strany školy o zlou vůli „primární“. Někdy jde o obavy a strach z „neznámého“. Tyto obavy je možno ovlivnit určitými opatřeními, jednáním s rodiči apod. Nepodaří se to vždy a všude. Uvedený názor však představuje spíše krajnost. Většina škol začíná uznávat „právo“ rodiče na volbu vzdělávací cesty. Bude však potřeba, aby školy nejen toto právo rodiče uznaly, ale aby rovněž přiznaly svou povinnost za naplnění speciálních vzdělávacích potřeb každého dítěte.

2) **Pro účely vzdělávání získává dítě se zdravotním postižením „status“ dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami.** Tato „nálepka“ není vnímána negativně a v podstatě jen znamená, že dítě má nárok na naplnění těchto speciálních potřeb, a to cestou poskytnutí různých prostředků speciálněpedagogické podpory.

Jen výjimečně se někteří rodiče „pro své dítě tuto „nálepku“ obávají „získat“. Většinou naopak chápou, že může a má být ku prospěchu vzdělávání jejich dítěte. Důležité je, aby se nejednalo o prázdný pojem, ale o kvalifikované vyjádření školského poradenského zařízení (viz níže), které odborně přesně a přitom srozumitelně a dostatečně komplexně popíše, v čem ony speciální vzdělávací potřeby dítěte spočívají. Teprve potom může škola přistoupit k jejich naplnění. V řadě případů se jedná „jen“ o pedagogické opatření (respektování příslušných potřeb dítěte – např. zvýšená unavitelnost apod.), někdy budou nutné

Studijní text k projektu

„Zvyšování kompetencí v rámci přípravy pedagogických pracovníků na UP“

kroky rozsáhlejší (bezbariérovost, snížení počtu dětí ve třídě, úpravy pracovního místa, změny ve formách ověřování výsledků – hodnocení, ale i asistent pedagoga apod.). Důležité je, že ve vztahu rodič – dítě – škola je škola (a její zaměstnanci) tím, kdo je povinen tyto speciální vzdělávací potřeby respektovat.

- 3) **Obsah speciálních vzdělávacích potřeb zjišťuje a stanoví školské poradenské zařízení.** Nejčastěji speciálněpedagogické centrum, méně často pedagogicko-psychologická poradna.

O činnost školských poradenských zařízení budeme psát v dalších kapitolách. Nyní uvedeme jen vysvětlení, proč je nutné, aby tyto potřeby stanovilo právě školské poradenské zařízení. V poradně jsem se setkal se řadou rodičů, kteří argumentovali tím, že jejich dítě je již delší dobu v péči určitého psychologa, např. nemocnice či speciálního poradenského centra pro dané zdravotní postižení (nemoc), který jejich dítě nejlépe zná a nejlépe ví, jaké má možnosti a potřeby. A vyslovovali údiv nad tím, že se musí podrobit „vyšetření“ v pedagogicko-psychologické poradně nebo speciálněpedagogickém centru. Vždy v těchto případech argumentují podobně. Stát (školský systém a konkrétní škola) je odpovědný (povinný) za naplnění speciálních vzdělávacích potřeb a vytvoření sítě „autorizovaných“ pracovišť, jejichž pracovníci budou umět tyto potřeby stanovit. S trochou nadsázky je možno říci, že se jedná o analogii se stanicemi technické kontroly. Jde o to, že stát dotuje vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami určitými prostředky. A má tedy právo požadovat, aby se ten, kdo tyto prostředky bude čerpat, „podrobil“ určité proceduře stanovení potřeb v autorizovaném pracovišti. Nic však rodičům nebrání (a dokonce je to žádoucí), aby výsledky dřívějších vyšetření, lékařské zprávy, doporučení psychologů apod. do školského poradenského zařízení přinesli.

- 4) **Zákonný zástupce má právo – nikoliv povinnost – využít služeb školského poradenského zařízení.** Pokud by však rodič dítěte se zdravotním postižením záměrně a bez důvodu nehledal pro dítě možnosti speciálněpedagogické podpory, např. nevyužil by možnosti získat „status“ dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami a tato jeho nečinnost by byla v rozporu se zájmy dítěte, je možné, aby orgán sociálněprávní ochrany dětí nařídil „vyšetření“ dítěte ve školském poradenském zařízení. Jinak má rodič právo zvolit si kterékoliv školské poradenské zařízení.

Toto pravidlo nepůsobí v praxi (z pohledu rodičů) větší problémy. Spíše se jedná o organizační a někdy finanční problém zřizovatelů těchto zařízení. V praxi jsme se např. setkali s tím, že jeden kraj (krajské úřady jsou zřizovateli drtivé většiny školských poradenských zařízení u nás) stanovil určitý okruh zdravotních postižení jako jediných možných pro to, aby speciálněpedagogická centra na jeho území „doporučila žákovi asistenta pedagoga“. Okruh těchto zdravotních postižení byl stanoven velmi nahodile, nekvalitně a v podstatě v rozporu s právním řádem. Nicméně centra kraje se těmito pravidly řídila. Rodiče z daného kraje proto začali ve zvýšené míře navštěvovat speciálněpedagogické centrum v sousedním kraji. Se svobodnou volbou poradenského zařízení souvisí nepřímou i další nedostatek vzdělávacího systému. Je jím naprostá neujasněnost postupu v situaci, kdy rodič (ale nejen on) není spokojen s výsledkem diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb. Zjednodušeně řečeno, domnívá se, že jeho dítě bylo „poškozeno“, např. se jedná o situaci, kdy školské poradenské zařízení nedoporučí, aby dítě využívalo při vzdělávání služeb asistenta pedagoga. Český právní systém vůbec neřeší, jak v těchto případech postupovat. A nastupuje tzv. lidová tvořivost jednotlivých vedoucích poraden a center, úředníků krajů apod.

- 5) **Základní škola (za ni jedná ředitel) má povinnost přijmout ke vzdělávání dítě se zdravotním postižením, které bydlí ve spádovém obvodu školy** (výjimkou je situace, kdy je ve třídách plný počet žáků, ale ani tehdy nesmí diskriminovat děti se zdravotním postižením). Škola nesmí bránit přijetí dítěte s odůvodněním, že „nemá podmínky, neumí „to“ apod.

Opět si o tomto pravidle řekneme více v dalších částech knihy. Nyní jen vysvětlení situace, kdy je odmítnutí možné. Každá škola má stanoven svůj spádový obvod. Jednoduché je to např. na vesnici, kde je jedna základní škola. Obvodem je celá obec. Ve městech, kde je několik škol, či dokonce několik desítek škol, je zastupitelstvem obce stanoveno, jaký má daná škola svůj obvod. V praxi jde o ulice daného města. Děti bydlící v dané ulici mají právo na přijetí do své spádové školy přednostně. Rodiče (a to platí pro všechny rodiče, nejen rodiče dětí se zdravotním postižením) mají právo usilovat o přijetí jejich dítěte na každou školu. Proto se setkáváme s tím, že některé školy, které získaly „nálepku“ škol kvalitních (např. jazyková

Studijní text k projektu

„Zvyšování kompetencí v rámci přípravy pedagogických pracovníků na UP“

škola, škola zaměřená na určitou oblast, škola s vyhlášenými kvalitními učiteli a přístupem k dětem apod.), bývají v období zápisu do školy doslova v obležení rodičů. Příslušná základní škola např. v daném školním roce otevírá jednu třídu (nebo dvě tři třídy). Počet dětí ve třídě nebo třídách tak představuje kapacitu dané školy pro přijetí v daném roce. Pokud se do školy například o dvou třídách v daném ročníku přihlásí ze spádového obvodu padesát dětí, musí být všechny přijaty. Včetně dětí s jakýmkoliv zdravotním postižením. Pokud by se ale přihlásilo například osmdesát dětí, některé nebudou přijaty. I v tomto případě však nesmí ředitel školy diskriminovat děti se zdravotním postižením (k tomu více v kap.č. 2 a 6).

- 6) **Jedním z praktických výstupů stanovení obsahu speciálních vzdělávacích potřeb je vytvořený individuální vzdělávací plán.** Za jeho přijetí je odpovědný ředitel školy, v praxi jej připravují učitelky či učitelé za metodického vedení pracovníka příslušného speciálněpedagogického centra. Řada individuálních vzdělávacích plánů je však jen formálním dokumentem.

I o individuálním vzdělávacím plánu si řekneme více v další kapitole. Nyní jen zmiňme, že rodič dítěte se zdravotním postižením je vždy vyzván tvůrci dokumentu k vyjádření se k danému plánu. Není v roli „schvalovatele“, ale jeho připomínky musí být brány v potaz a případně do plánu zařazeny. Největším nešvarem je přílišná obecnost individuálního plánu. To je situace, kdy je tento plán přijímán jen jako formální dokument, aby byly splněny požadavky zákona a vyhlášky, případně vytvořeno „alibi“ pro kontrolu a inspekci. Nejedná se vždy o zlou vůli, často jde jen o neznalost či „neschopnost“ skutečně popsat způsoby metody práce se žákem s daným postižením. Někdy je také individuální vzdělávací plán chápán jako „otravná“ povinnost, a to dokonce i těmi, kteří s dítětem pracují kvalitně a dobře.

- 7) **Škola** má podle školského zákona nejen povinnost dítě se zdravotním postižením přijmout, ale **musí podle § 16 tohoto zákona rovněž „naplnit jeho vzdělávací potřeby“**, a to s přihlédnutím k danému postižení a z něj vyplývajících speciálních vzdělávacích potřeb. Školský zákon přímo říká, že „obsah, formy a metody budou odpovídat vzdělávacím potřebám a možnostem těchto dětí, a to i s vytvořením nezbytných podmínek“.

Jedná se o naprosto klíčové ustanovení českých zákonů a dalších právních předpisů ve vztahu ke vzdělávání dětí se zdravotním postižením. Zdánlivě nenápadná věta garantuje de iure (to znamená z pohledu práva) žákovi se zdravotním postižením, a tím jeho zákonným zástupcům právo a „nárok“ na to, aby jejich dítě ve škole (běžné základní i speciální) obdrželo vzdělání, jehož „obsah“, „formy“ a „metody“ budou skutečně respektovat situaci (speciální vzdělávací potřeby) daného dítěte a k tomu je škola (a případně další subjekty) povinna „vytvořit nezbytné podmínky“. Opravdu se nejedná o „plané“ ustanovení. Je však potřeba, aby se rodiče, třeba i za pomoci odborníků školských poradenských zařízení, neziskových organizací, uměli ozvat a naplnění této povinnosti škol vyžadovali. Záměrně jsem uvedl slůvka de iure, tedy garantuje z pohledu práva. Jak ukazuje praxe řady škol, de facto (tedy ve skutečnosti) existují tyto nároky dětí a rodičů a povinnosti škol často jen na papíře. Samozřejmě najdeme školy a ředitele, kteří usilují o co nejlepší podmínky všech dětí ve škole, tedy i dětí se zdravotním postižením. Existují učitelky (a není jich málo), které pro úspěšné vzdělávání dětí se zdravotním postižením vynakládají obrovské úsilí. Vedle toho však v poradně máme desítky (a za ta léta spíše stovky) příkladů, kdy školy selhávají. Někdy může být na vině i velmi slabá podpora integrovaného (dnes se říká i inkluzivního) vzdělávání ze strany ministerstva školství a někdy i dalších institucí. O tom, jak na některých školách zajišťují naplnění speciálních vzdělávacích potřeb, si můžete více přečíst v příloze k této kapitole s názvem „Pohádka, téměř integrační“.

- 8) **Mezi nezbytné podmínky nelze automaticky počítat asistenta pedagoga.** Od roku 2006, kdy byl asistent pedagoga ve školském zákoně zaveden, se jejich počet neustále zvyšuje. Stále však není možno poskytnout tuto službu každému, kdo by ji potřeboval (více v další kapitole).

Nyní jen krátké zamyšlení o jednom základním rozporu. Na jedné straně co nejvíce děti se zdravotním postižením (a jejich rodičů) požaduje podporu asistenta ve vzdělávání. Na druhé straně zdaleka ne všechny děti, které by tuto podporu potřebovaly, ji mohou dostat. Důvodem je naprosto nesystémové zajištění celého procesu „přiznávání, schvalování a financování“ služeb asistenta pedagoga v našem školství. O tom však více v další kapitole. Ani v budoucnu, až se zvýší (již dnes nemalý) objem finančních prostředků na hrazení mezd asistentů pedagoga, nebude možno zajistit asistenta ke každému dítěti. Tak tomu není v žádné zemi, ani v těch, které jsou daleko vyspělejší a „bohatší“, než je Česká republika.

Studijní text k projektu

„Zvyšování kompetencí v rámci přípravy pedagogických pracovníků na UP“

Určitě je však nutné, aby proces „přidělování“ asistentů byl průhlednější, srovnatelný, a tím i spravedlivější na různých místech republiky. V poradně se až příliš často setkáváme s tím, že dítě, které má objektivně menší speciální vzdělávací potřeby, asistenta „má“ a jiné dítě, třeba se stejným postižením, či dokonce postižením závažnějším, asistenta „schváleného“ nemá. Naštěstí od září roku 2011 již neplatí, že by vedle asistenta pedagoga měl podporu dítěti poskytovat jakýsi další „osobní asistent“, kterého si mají hradit (a zpravidla i shánět) rodiče dítěte. U žáků s těžkým zdravotním postižením platí, že asistent pedagoga vykonává také pomoc při pohybu a sebeobsluze daného žáka. Jedná se o velmi zásadní ustanovení.

- 9) **Školská legislativa považuje za prioritní tzv. integrované vzdělávání**, tj. vzdělávání v běžné, nejčastěji spádové škole. Potvrzují to i prováděcí vyhlášky ministerstva školství, podle nichž se speciálním vzděláváním rozumí individuální integrace, skupinová integrace (více dětí se zdravotním postižením ve třídě běžné školy) a až na posledním místě uvádějí umístění dítěte do školy samostatně určené pro žáky se zdravotním postižením (speciální školy).

Další z deklaratorních ustanovení má význam spíše pro „školskou politiku“ a možná ještě orgány veřejné správy ve školství, rodiče dětí zpravidla žádný velký přínos tohoto pravidla v praxi nepozorují. Pro úspěšnost vzdělávání každého dítěte je více rozhodující atmosféra ve škole, ve třídě, připravenost učitelky nebo učitele, spolupráce se školským poradenským zařízením, kvalita individuálního vzdělávacího plánu a zajištění potřebných pomůcek. Je však dobré, aby rodiče byli informováni, že „oficiální“ školská správa říká svým zaměstnancům (úředníkům, ředitelům škol) toto: Je normální a obvyklé a my (ministerstvo) považujeme za přirozené, aby se žák se zdravotním postižením vzdělával v běžné (např. základní) škole. Ostatní formy tzv. speciálního vzdělávání, tedy speciální třída, či dokonce umístění do speciální školy (nebo také školy samostatně určené pro žáky se zdravotním postižením), připadá v úvahu až následně...

- 10) **Speciální vzdělávací potřeby se netýkají jen dětí se zdravotním postižením, ale i zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním.** Některé děti, které nemají oslabení v míře odpovídající zdravotnímu postižení, mohou mít (získat) status zdravotního znevýhodnění. Pro tyto děti však zákon ani vyhlášky příliš podpory nestanoví.

Řada rodičů dětí se zdravotním postižením neví, že kromě „kategorie“ dětí se zdravotním postižením zahrnuje pojem „speciální vzdělávací potřeby“ i další skupiny dětí a žáků. Konkrétně jde o děti se zdravotním znevýhodněním. Dále se už předpisy a bohužel ani praxe příliš nezaznamenávají o tom, kdo vlastně má být dítě se zdravotním znevýhodněním. Jednotlivá školská poradenská zařízení používají toto označení např. pro děti s tzv. civilizačními chorobami (např. některé metabolické nemoci, lehčí postižení pohybového aparátu, nemoci vyžadující dietní režim – celiakie, ale i závažné nemoci v době po překonání ataku nemoci – leukémie, rakovina nebo „jen“ borelióza). Rozhodující však ani zde není název diagnózy, ale skutečný stav dítěte a dopady daného stavu na jeho vzdělávací možnosti. Jestliže u zdravotního postižení „umí“ školský systém stanovit speciální vzdělávací potřeby u šesti základních postižení (tělesné, mentální, zrakové, sluchové, narušení komunikační schopnosti (řečové) a poruchy autistického spektra (autismus), potom u zdravotního znevýhodnění nelze o systémovém přístupu vůbec hovořit. Záleží na odborné úrovni příslušného školského poradenského zařízení. I jejich role je ale složitá. Legislativa pro tuto skupinu dětí nabízí jen velmi málo možností podpory.

Skupina dětí se sociálním znevýhodněním zahrnuje děti ze „sociokulturně nepodnětného prostředí“, ale i děti v ústavní výchově, někdy děti azylantů apod. Pokud jde o integrované vzdělávání této skupiny dětí, dochází v posledních letech k velkému rozmachu „požadavků“ na „otevřenost“ vzdělávacího systému. Je pravda, že neúměrně vysoké množství dětí z nepodnětného prostředí (často i romských dětí) je umísťováno do speciálních škol (zejména základní škola praktická), byť vlastně žádné zdravotní postižení, které „opravňuje“ k umístění do speciální školy, nemají.

- 11) **Podmínky vzdělávání dítěte ve škole by mělo v pravidelných intervalech „kontrolovat“ a vyhodnocovat speciálněpedagogické centrum.** Jeho pracovníci však velmi často nemají časový prostor věnovat se podpoře vzdělávání odpovídajícím způsobem.

Vyhláška ministerstva školství (č. 73/2005 Sb.) přímo stanoví, že „školské poradenské zařízení sleduje a dvakrát ročně vyhodnocuje dodržování postupů a opatření stanovených v individuálním vzdělávacím

Studijní text k projektu

„Zvyšování kompetencí v rámci přípravy pedagogických pracovníků na UP“

plánu a poskytuje škole i zákonnému zástupci žáka poradenskou podporu“. Pokud poradenské zařízení, u dětí se zdravotním postižením nejčastěji speciálněpedagogické centrum, zjistí, že se postupy stanovené v plánu nedodržují, má za úkol informovat ředitele školy. Mělo by také informovat rodiče dítěte. Uvedu však praktickou zkušenost: personální vybavení (počet pracovníků) zejména SPC vlastně neumožňuje, aby kontrola plnění individuálního vzdělávacího plánu byla provedena u každého žáka a v kvalitě, kterou by rodič a možná i učitelé přivítali. Jedná se o další příklad, kdy stát (školská správa, ministerstvo) stanoví svými předpisy nějaké opatření, ovšem nezajistí takové podmínky a prostředky, aby toto opatření mohlo být splněno. Přesto by rodiče dětí se zdravotním postižením, zejména pokud nejsou spokojeni s kvalitou vzdělávání (podmínkami, péčí, odbornou úrovní), měli příslušné školské poradenské zařízení kontaktovat a požadovat vyhodnocení individuálního plánu. Rovněž by se měli u ředitele školy informovat, jak byla případné doporučení či stanoviska školského poradenského zařízení ve škole naplněna.

- 12) Obvykle platí, že **dítě se zdravotním postižením vzdělávají v běžných školách učitelky a učitelé, kteří nemají příslušnou speciálněpedagogickou kvalifikaci**. V některých situacích mají praxi a zájem, někdy odborné vzdělání chybí. Na prvním stupni základní školy bývá tento nedostatek korigován osobním nasazením učitelky či učitele, na druhém stupni se v přístupu k dětem objevují problémy (komunikace, znalost potřeb vyplývajících z daného postižení).

V jednom z výzkumů, který jsme na toto téma prováděli, se ukázalo, že až 85 % učitelek a učitelů běžných základních škol, kteří učili ve třídě žáka se zdravotním postižením, nemělo příslušnou kvalifikaci, tj. vystudovanou speciální pedagogiku. Stále více pedagogů tento obor studuje a v poslední době je možné kvalifikaci získat nejen řádným čtyřletým nebo pětiletým studiem, ale i absolvováním rozšiřujících kurzů dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. I na tomto příkladu můžeme ukázat „dvě stránky integrace“, jak o nich v této knize hovoříme. Z obecného hlediska je jistě žádoucí a potřebné, aby učitelky a učitelé speciálněpedagogické vzdělání měli. Z individuálního hlediska bude (zatím) stále rozhodující zájem, ochota a nasazení učitelky a učitele dítěte se zdravotním postižením. V příloze této knihy si můžete přečíst o paní učitelce, která na málotřídní škole bez podpory asistentů vzdělávala dvě děti se zdravotním postižením. Na tomto příkladu uvidíte, jak moc znamená dobrá vůle a ochota učitelky a učitele změnit zaběhané stereotypy práce a věnovat se i potřebám dítěte se zdravotním postižením.

- 13) Přes všechna deklaratorní vyjádření školských úřadů o podpoře integrovaného vzdělávání stále platí, že **většinou (ne vždy) znamená pro rodiče umístění dítěte se zdravotním postižením do speciální školy „zjednodušení“ vlastní situace** (zajištění speciálněpedagogické podpory, lepší dostupnost asistenta, menších nároků na domácí přípravu apod.).

Číslovka třináct je pro jednoho symbolem štěstí, pro druhého znamená pravý opak. Zcela náhodou v našem textu vyšla jako číslovka označující pravidlo popisující protiintegrační zkušenost. Jakkoliv hájíme v tomto textu stanovisko výhodnosti integrovaného vzdělávání (pro jedince i společnost), nelze zastírat, že v konkrétní situaci a konkrétním místě může být situace jiná. Vzhledem k řadě problémů, které jsme dosud jen naznačili, může dojít k situaci, kdy je vzdělávání dítěte se zdravotním postižením v příslušné speciální škole „jednodušší“, protože tyto školy zpravidla (ne vždy) disponují kvalifikovanými pedagogy, mají vypracovány metodické postupy výuky. Jejich učebnice bývají „tenčí“ než učebnice dětí na běžných základních školách. Ve třídách je menší počet žáků. Někdy (ne vždy) je k dispozici asistent pedagoga. V některých případech (soukromé školy) je dokonce organizován odvoz dětí do školy apod. Zpravidla jsou na rodiče kladeny menší nároky, co se týče domácí přípravy s dítětem. Relativně jednoduchou situaci mají rodiče, pokud v místě žádná speciální škola není. Potom je pro ně vlastně jedinou volbou běžná místní základní škola. A v jejich zájmu je, aby tato škola naplnila všechny své povinnosti, o nichž zde hovoříme. Pokud bydlí rodina ve větším městě, je možné, že je v místě základní i příslušná speciální škola. V takovém případě je vhodné navštívit obě zařízení a informovat se u ředitelky či ředitele školy. Určitě je dobré využít referencí ostatních rodičů, jejichž děti školu navštěvovaly či navštěvují.

Studijní text k projektu

„Zvyšování kompetencí v rámci přípravy pedagogických pracovníků na UP“

1.2 HODNOCENÍ SOUČASNÉ SITUACE A VYBRANÝCH ASPEKTŮ VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

Už v předchozí části bylo uvedeno, že školská integrace dětí se zdravotním postižením má vždy svůj rozměr společenský (týkající se všech) a individuální (týkající se daného dítěte, rodičů, dané školy, učitelů a spolužáků). Pro poznání současné situace bude možná vhodné přiblížit si situaci před přijetím školského zákona v roce 2005. Odpovídal jsem tehdy redaktorovi Učitelských novin na otázky týkající se podmínek vzdělávání dětí s postižením v běžných školách. S odstupem desetiletí může být zajímavé podívat se, jak jsem tehdy, mj. na základě výsledků rozsáhlého výzkumu těchto podmínek, situaci u nás hodnotil. Více v samotném přepisu rozhovoru z Učitelských novin.

PROŽÍVÁME KRIZI INTEGRACE

(rozhovor Učitelských novin s autorem publikace, červen 2003)

Výzkumné centrum integrace zdravotně postižených a Katedra speciální pedagogiky olomoucké Univerzity Palackého oslovily v rozsáhlém výzkumu všechny základní školy, které vykázaly v roce 2001 postiženými dětmi a ze dvou třetin speciálněpedagogických center. Na současný obraz integrace, který je součástí výsledků tohoto šetření, jsme se zeptali Jana Michalíka, speciálního pedagoga, právníka, člověka, který se zabývá integrací zdravotně postižených a zasazuje se o její legislativní zakotvení, např. v postavení asistentů dětí s postižením.

Jak se u nás prosazuje integrace dětí s postižením?

Po roce 1989 to byli hlavně rodiče, kteří cítili společenskou proměnu, začali se prát za práva svá a práva svých dětí. V Československu ale byl tento proces velmi mírný, zvlášť v porovnání s hnutím v západní Evropě okolo roku 1981, který byl Rokem invalidů. V Rakousku, Anglii, Francii i jinde proběhly velké rodičovské kampaně. U nás byla po roce 1989 státní správa vůči těmto změnám velmi vstřícná, také školy projevily určitou ochotu k integraci. Během dvou let pochopilo MŠMT, že jde o nový fenomén, a začalo vydávat metodické pokyny k integraci. První říkal v podstatě - vykažte si postiženého, kterého integrujete, a dostanete peníze. A školy si vyrobily postižené, jejich počet stoupl náhle až trojnásobně. MŠMT zareagovalo logicky - vykažte si „své“ postižené, ale peníze dostanete jen ve zdůvodněných případech. Tehdy nastala první krize integrace. Školy si stěžovaly na papírování a vývoj se zpomalil. Od té doby až skoro do současnosti integrace stagnovala, vyvíjela se „samospádem“ s minimální investicí MŠMT. Metodické pokyny se měnily jen minimálně, rok od roku byly jeden od druhého téměř opisovány. Je nešťastné, že byla integrace řešena interními směrnicemi, že se nestala součástí zákonné úpravy.

Mluvíte o první krizi integrace. Kdy nastala její druhá krize?

Druhou krizi integrace, myslím, prožíváme nyní. Je totiž obrovský problém s diagnostikou postižení – není jasně řečeno, že konkrétní postižení vyžaduje konkrétní přístup a také určitou částku. Závěry diagnostiky, kterou provedou odborníci, stojí zcela mimo oblast právní regulace. Nic vlastně není nárokové, vše je na benevolenci úředníků. A to je špatné. Není pravda, že definování takových pravidel není možné. Francie, Rakousko, Velká Británie, všechny tyto státy taková pravidla mají legislativně nastavena.

Jak se staví k integraci pedagogové?

Školy a učitelky, které už mají za uplynulých pět sedm let s integrací zkušenosti, odvedly většinou vynikající práci. Bez systémové podpory, bez podpory finanční, personální, organizační, která je v Evropě běžná, dokázaly, že integrovat je možné. Jistě, z obtížné situace vyplývají i excesy, jsou učitelky s nezájmem, jsou kantorky, které prostě postižené děti nemají rády, v době kontrol se chovají s falešnou náklonností a o to horší jsou, když kontrola odejde.

Před většinou učitelek, které integrují, je nutné smeknout. Jsou tu ale desítky učitelů a učitelek, kteří rovnou integraci odmítli. A legislativa je tak vágní, že se v praxi nedá vlastně integrace dítěte prosadit.

Pro koho je integrace vhodná a pro koho ne?

Věčná otázka integrace a dvojitá odpověď. Jednak speciálněpedagogická a jednak právní. V praxi se mohou tyto odpovědi lišit. Z hlediska speciálněpedagogického se může stát, že pro některé dítě bude vhodnější integrace ve skupině zdravých dětí, pro některé je ale vhodnější intenzivní speciálněpedagogická péče, kterou může spíše poskytnout speciální škola. O tom se rozhoduje na základě zkušeností a tradic. Z tohoto pohledu řada lidí řekne, že integrace není vhodná pro mentálně postižené děti. Existují však i odborníci,

Studijní text k projektu

„Zvyšování kompetencí v rámci přípravy pedagogických pracovníků na UP“

kteří tvrdí, že i tyto děti mají být integrovány. Tento názor se blíží názoru právnímu – každý člověk má přece právo na vzdělání, přesněji povinnost chodit do školy. Například ve Švédsku jsou běžně integrovány i děti s IQ okolo 50. U nás by většina speciálních pedagogů řekla, že to není možné. V Rakousku ale pustili v roce 1997 mentálně postižené žáky až na gymnázia.

Není to ale trochu přehnaná integrace?

Ano, ale my hovoříme ne o tom, že bude „absolventem“ gymnázia, ale že bude chodit do školy s kamarády, které zná dlouho, a na vysvědčení bude mít napsáno, že se učil podle speciálního programu.

Nejsem však příznivcem masové individuální integrace mentálně postižených. Myslím, že speciální třídy jsou lepším řešením. Ale zvláštní školy v našem současném pojetí už jsou svým způsobem segregace.

Z hlediska právního má každý právo na vzdělání. Podle zákona 564/1990 Sb. existuje povinnost spádové školy dítě přijmout. Kdo tedy má být tím, kdo rozhodne, že dítě pojede 70 km do internátu? Jestliže z jednoho domu jdou k zápisu dvě děti a jedno je odmítnuto, je to diskriminace.

Je třeba, aby bylo v zákoně napsáno, za jakých podmínek do spádové školy může chodit a za jakých podmínek ne. Aby byla jasné jak postavení a právo školy, tak postavení a právo rodičů. To ale zatím schází.

Jaké je postavení integrovaného dítěte ve škole?

Podle našeho šetření až překvapivě perfektní. Jako by neexistovaly vztahové problémy. Jak SPC, tak rodiče i učitelé hovořili o velmi pěkném vzájemném vztahu dětí. Právě ve vztazích však na Západě popisovali další krizi integrace – je to věc, která nás možná ještě čeká za určitou dobu, kdy se integrace více prosadí. Ve hře je ale řada faktorů, které by bylo potřeba ještě prozkoumat a popsat. Naše šetření představuje základ pro poznání stavu.

Rozhovor vedl Radmil Švancar

1.2.1 SITUACE VYVOLANÁ NOVÝM ŠKOLSKÝM ZÁKONEM (PO ROCE 2005)

Už výše jsme uvedli (a ještě podrobněji v „první“ knize) znění jednotlivých právních institutů školského zákona. Zejména šlo a jde o právo rodiče volit spádovou školu, o povinnost školy naplnit speciální vzdělávací potřeby. De iure tak již po roce 2005 neměla v České republice nastat situace, kdy by dítě se zdravotním postižením bylo v běžné spádové škole odmítnuto. Jak je však u nás často zvykem, ne vždy platí to, co je logické.

V ČR totiž došlo ke kuriózní situaci, kdy jednoznačné znění zákona „zpřesnila“ vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb. způsobem, který zcela měnil vůli zákonodárce. Vyhláška totiž až do srpna 2011 obsahovala i tato ustanovení:

„Žák se zdravotním postižením se přednostně vzdělává formou individuální integrace v běžné škole, pokud to odpovídá jeho potřebám a možnostem a podmínkám a možnostem školy“ (§ 3 odst. 4 cit. vyhl.).

„V případě, že ředitel běžné školy či speciální školy nezařadí žáka se zdravotním postižením, který má povinnost plnit školní docházku, do některé z forem speciálního vzdělávání, oznámí tuto skutečnost zákonnému zástupci žáka se zdravotním postižením, krajskému úřadu a obci, v níž má žák trvalý pobyt“ (§ 9 odst. 4 cit. vyhl.).

Jednalo se o znění zcela odporující § 36 školského zákona, který upravuje povinnou školní docházku dětí majících trvalé bydliště ve spádovém obvodu školy! A platilo u nás téměř šest let.

Až v květnu 2011 byla přijata vyhláška č. 147/2011 Sb., která přinesla dlouho očekávanou novelu tohoto rozporného ustanovení vyhlášky č. 73/2005 Sb. Dříve platný text zrušila a nahradila zněním „**Žák bez zdravotního postižení se nevzdělává podle vzdělávacího programu pro vzdělávání žáků se zdravotním postižením**“. Od 1. září 2011 platí tedy bezvýtku ustanovení školského zákona: dítě má právo na vzdělávání v běžné spádové škole bez ohledu na stupeň a druh zdravotního postižení. Otázkou zůstává připravenost školského terénu akceptovat zmíněnou legislativní zásadu.

Uvedená věta o „zákazu“ vzdělávání žáků bez zdravotního postižení na školách samostatně určených pro žáky se zdravotním postižením přináší právní řešení diskuse o podobě současných praktických (bývalých zvláštních) škol. Není tajemstvím, že značnou, někdy rozhodující, část jejich žáků tvořili a tvoří žáci s tzv. IQ v hraničních pásmech. Tj. nejedná se o mentální retardaci (IQ do 69), ale o tzv. hraniční pásmo (dříve se také nesprávně říkalo slaboduchost). Právní norma hovoří jasně: od 1. 9. 2011 není možno tyto žáky do základní školy se vzdělávacím programem školy praktické přijmout. Ti žáci, kteří ve školách již jsou, by měli být (zřejmě do jednoho roku) převedeni

Studijní text k projektu

„Zvyšování kompetencí v rámci přípravy pedagogických pracovníků na UP“

do běžných základních škol. Jedná se o jednu z největších reforem českého školství za posledních dvacet let, bohužel bez odpovídající odborné diskuse a reflexe.

Tímto jsme se v čase posunuli o necelých deset let dopředu, tedy do současnosti. A pokusíme se podívat na školskou integraci dnešními očima. Např. formou smyšleného rozhovoru.

Jako autor této stati využiji možnosti a položím si nyní, v roce 2013, stejné otázky, jaké mi kladl redaktor Učitelůvých novin v roce 2003. (Sám jsem zvědavý, jak budou jednotlivé odpovědi znít téměř po deseti letech.)

PROŽÍVÁME INSTITUCIONÁLNÍ NEZÁJEM, OBSAHOVOU NEJASNOST A METODOLOGICKOU BEZRADNOST

Jak se u nás prosazuje integrace dětí s postižením?

Jestliže jsme před deseti lety hovořili o krizi integrace, tehdy se týkala zejména naprostého podcenění tohoto způsobu vzdělávání ze strany ministerstva školství ČR. Dnes již, alespoň v proklamativní rovině, disponujeme celou řadou opatření, která mají sloužit k tomu, aby se naše školy postupně stávaly inkluzivními, tj. přívětivými pro všechny žáky bez rozdílu, včetně rozdílu daných zdravotním stavem, sociální situací apod. Právě po roce 2005, v souvislosti s tehdy přijatým novým školským zákonem, byly vzbuzeny značné naděje (i když je tlumila zcela protiintegrační prováděcí vyhláška ministerstva). Tuto vyhlášku se již podařilo novelizovat. A zdánlivě nic nestojí v cestě plné integraci dětí se zdravotním postižením. Při pohledu do našich škol, do dopisů desítek rodičů, kteří se na mne obracejí, vidíme, že v praktickém životě škol se příliš nezměnilo. Bylo by však nesprávné vidět jen negativa. Např. za posledních pět let stoupl počet asistentů pedagoga na více než 5000! To bylo před deseti lety naprosto nereálné.

Mluvil jste před deseti lety o první krizi integrace. Kdy nastala její druhá krize?

Nastává nyní. Jestliže tehdy o integraci nikdo nemluvil a také se raději tvářil, že něco takového téměř neexistuje, nyní se integrace (a již i inkluze) skloňuje ve všech pádech a časuje ve všech rodech, co jich jen český jazyk zná. Ovšem slova nenásledují činy. Jednoduše řečeno, už K. H. Borovský kdysi pravil: „Kéž by nám to vlastenčení z úst ráčilo přejít i do rukou. To je jediný způsob, jak z toho ven.“ Vlastenectví ponechejme svému osudu. Pro integraci však platí to samé. V jiném textu uvádím výňatky z (téměř) všech rozhodujících koncepcí, které byly u nás za posledních patnáct dvacet let přijaty. Letmým pročtením jejich textu zjistíme, že kdyby jen padesát procent z uvedených úkolů bylo splněno, musela by situace na našich školách vypadat dramaticky odlišně. Ve smyslu výhodněji jak pro děti a jejich rodiče, tak pro učitelky a učitele.

Ještě jeden moment v posledních letech pozorujeme. Je jím zvyšující se tlak na integraci (inkluzi) dětí se sociálním znevýhodněním. Jedná se o důsledek nejméně dvou faktorů. Prvním je prohlubující se sociální rozvrstvení české společnosti. Na jedné straně přibývá bohatých a na druhé straně logicky přibývá chudých. Ne každý člověk s nízkým příjmem je samozřejmě ihned v kategorii sociálně znevýhodněného, obecně však musíme s něčím takovým počítat. Druhým důvodem je úspěšná žaloba několika romských rodičů na český stát, kterou podali před delším časem u Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Tento soud rozhodl (Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva, věc „D. H. a ostatní proti České republice“, stížnost č. 57325/00 ze dne 13. listopadu 2007) „třinácti hlasy proti čtyřem, že došlo k porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1“. Prakticky řečeno, uznal Českou republiku vinnou „nadměrným a neoprávněným umístěním romských dětí do (tehdy) zvláštních škol“.

Na základě tohoto rozsudku se ČR zavázala učinit příslušná opatření, která povedou k tomu, že (nejen) romské děti budou navštěvovat běžné základní školy. Nakonec dnes platí, že vyhláška ministerstva přímo „zakazuje“ vzdělávat ve speciální škole děti bez zdravotního postižení.

Tento proces je jistě obecně správný. Jestliže veřejný ochránce práv „napočítal“ v základních školách praktických asi třetinu romských žáků, potom je s přístupností základních škol u nás pro tuto skupinu žáků něco v nepořádku. Byť nezakrývám, že své sehrává motivace a očekávání některých romských rodin. Ovšem v posledních letech je pozornost školské správy obrácena spíše k tomuto rozsudku a „k tomu, co tomu říkají v zahraničí“, než k systematickému budování speciálněpedagogické podpory pro všechny skupiny žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Konečně shrnu: druhá krize integrace nastává nyní. Všichni o ní mluví (pokrok oproti stavu před deseti lety) a většina je rozčarována (ze stavu v současnosti). Musíme počkat na další rozhovor – třeba po deseti letech...

Jak se staví k integraci pedagogové?

Tak tady si netroufám přinést nějaké zásadně odlišné informace. Chce se říci „jak kdo“. Jednu věc však asi zmínit musím. Očekávám, že v příštích pěti deseti letech dojde k poklesu počtu dětí na základních školách až o jednu třetinu (začnou do škol nastupovat populační ročníky, v nichž bude stále méně dětí, za deset let očekávám narození

Studijní text k projektu

„Zvyšování kompetencí v rámci přípravy pedagogických pracovníků na UP“

maximálně 70 tisíc dětí ročně oproti nedávným 120 tisícům). Je otázkou, zda bude možné využít prázdných tříd pro lepší podmínky vzdělávání – i dětí se zdravotním postižením. Také je možné, že se školy zredukuje, počty dětí ve třídách se nezmění. A kvantitativní rámec integrace zůstane stejný... Jaký bude rámec kvalitativní, to záleží zejména na učitelkách a učitelích.

Pro koho je integrace vhodná a pro koho ne?

Jestli si dobře vzpomínám, pak jsem před deseti lety uváděl „problematická“ zdravotní postižení, tedy postižení mentální a sluchové. Děti s těmito postiženími se obecně v běžné integrované třídě vzdělávají obtížněji. V obou těchto skupinách se zvýšil počet dětí vzdělávaných v běžných školách násobně. Kolegové ředitelé např. základních škol speciálních pro děti se sluchovým postižením mi soukromě přiznávají „proměnu“ složení žáků jejich škol. Oproti dříve dominantnímu „čistému sluchovému postižení“ dnes velmi často vzdělávají děti s kombinovanými formami postižení, a to i těžkými formami (např. kombinace postižení tělesného, mentálního a sluchového). Odpovím jednoznačně. Každé dítě může být vzděláváno v integraci. Opět slovy klasika – nyní J. A. Komenského – „nikdo nesmí být vyňat ze vzdělávání, leč nečlověk“. Tedy každý může být vzděláván v běžné základní škole. Záleží však na podmínkách. Zjednodušeně řečeno, pokud bychom na běžných školách vytvořili stejné podmínky jako na školách speciálních (pedagogové s kvalifikací, počet dětí ve třídě), byla by integrace vhodná opravdu pro každého. Výjimky by jen potvrdzovaly pravidlo.

Není to ale trochu přehnaná integrace?

Není – ono to totiž takto u nás nedopadne...

Jaké je postavení integrovaného dítěte ve škole?

To je zajímavé téma. Obecně mohu říci, že se obě strany „integračního sporu“ snaží tuto minci využít ve svůj prospěch. Obhájci speciálních škol často říkají: „U nás ve škole se dítě cítí rovnoprávně, je mezi svými, zažívá úspěch, je lépe připraveno na budoucí (zejména profesní) uplatnění.“ A jedním dechem dodávají, že „dítě s těžkým zdravotním postižením v běžné škole trpí nezájmem spolužáků, vyčleněním“.

Právě v den, kdy dělám tento fiktivní rozhovor (sám se sebou), jsem se zúčastnil schůzky iniciativy ZaLano, což je rodičovská iniciativa snažící se zvýšit „inkluzivitu“ škol pro děti se zdravotním postižením. Právě tam jsem vyslechl příběh rodičů, kteří vyprávěli o cestě jejich syna s těžší formou dětské mozkové obrny. Navštěvoval běžnou základní školu a vcelku bez problémů zvládl přijímací řízení na střední školu s maturitou. Mají známé, přátelskou rodinu, která má dceru, dle jejich slov, se stejným postižením jako jejich chlapec. Chodila celou dobu do vcelku dobré speciální základní školy. Ovšem po jejím absolvování se ukázalo, že naprosto není připravena pro studium maturitního oboru.

Tedy? Každý si může vybrat... Také tady trochu platí v Česku obvyklé „kdo chce psa bít, hůl si najde“. Zkrátka nelze říci, jaké je postavení všech integrovaných dětí ve škole. Bavit se můžeme vždy a pouze o jednom dítěti, o tom, co prožívá ve své mysli, jaké jsou jeho kontakty se spolužáky, nakolik je součástí třídního kolektivu a nakolik je vyčleňováno. Potom také vždy záleží na osobnosti daného dítěte, jeho schopnosti „sociálního učení“. A na desítkách dalších věcí. O nich by nejlépe vyprávěli samotní (bývalí) žáci integrovaných základních škol a jejich rodiče.

Shrnutí

V rámci tohoto doprovodného textu jsme se snažili přiblížit společenské aspekty toho, čemu říkáme „školská integrace dětí se zdravotním postižením na základních školách“. Český vzdělávací systém je přes všechny inovace, proměny a koncepce ve své podstatě hodně konzervativní. Je však v tomto smyslu pouhým odrazem obecné společenské situace. Česká společnost je přece jen více uzavřená než „moderní“ státy západní a severní Evropy. Není účelem tohoto textu tento fakt hodnotit, či dokonce „známkovat“. Je však důležité, že řada problémů, které rodiče se zdravotním postižením řeší, má kořeny v této obecné „společenské náladě“.

Druhým problémem, který rodiče usilující o integrované vzdělávání dítěte se zdravotním postižením řeší, je nedostatečná systémová podpora tohoto vzdělávacího modelu ze strany „školské“ správy. V posledních letech se podařilo „vylepšit“ školskou legislativu.

Pořád ještě platí základní pravidlo: přijetí dítěte se zdravotním postižením do běžné základní školy je stále považováno za „mimořádnou situaci“. V řadě případů nakonec škola naplní jeho vzdělávací potřeby, někdy i na velmi dobré úrovni. V řadě případů rodiče píší příběhy, které jako by z oka vypadly známé pohádce O kohoutkovi a slepičce. Rodiče jsou nuceni řešit věci a situace, které by se jich vůbec dotýkat neměly.

Studijní text k projektu

„Zvyšování kompetencí v rámci přípravy pedagogických pracovníků na UP“

Seznam použité literatury:

Obecně závazné právní předpisy:

- zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v platném znění,
- zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a změně některých zákonů, v platném znění,
- zákon č. 109/2002Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů,
- vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, v platném znění,
- vyhláška MŠMT č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a ŠPZ, v platném znění,
- vyhláška MŠMT č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, v platném znění,
- vyhláška MŠMT č. 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři,
- vyhláška MŠMT č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků,
- vyhláška MŠMT č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních,
- vyhláška MŠMT č. 458/2005 Sb., kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče,
- vyhláška MŠMT č. 60/2006 Sb., o postupu při zjišťování psychické způsobilosti pedagogických pracovníků školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a školských zařízení pro preventivně výchovnou péči a o podrobnostech o školení osob žádajících o akreditaci k oprávnění zjišťovat psychickou způsobilost

Interní normativní směrnice resortní

- Metodický pokyn MŠMT č. 14 744/2007-24 upřesňující podmínky činnosti středisek výchovné péče,
- Metodický pokyn č. 32 608/2002-24 k postupu školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy při opatřeních zásadní důležitosti,
- Seznam č. SK01/2007 MŠMT osob akreditovaných k oprávnění zjišťovat psychickou způsobilost podle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů,
- Příkaz č. 10 446/2006-24 ministryně školství, mládeže a tělovýchovy č. 3/2006 k postupu při zabezpečení realizace vyhlášky č. 60/2006 Sb., o psychické způsobilosti pedagogických pracovníků,
- Koncepte poradenských služeb poskytovaných ve škole č. j. 27 317/2004-24,
- Informace MŠMT č. 18 965/2005-24 k organizaci kurzu k získání základů vzdělání poskytovaného základní školou speciální,
- Informace č. SK36/2006 MŠMT ke vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných zabezpečující realizaci ustanovení § 17 zákona č. 561/2004 Sb. a části třetí vyhlášky č. 73/2005 Sb.,
- Metodický pokyn MŠMT č. j. 14 514/2000-51 k prevenci sociálněpatologických jevů u dětí a mládeže.